

УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Проведено критичний аналіз сутності довірчого управління майном через призму прав власності, встановлено вплив на відображення в бухгалтерському обліку передачі правомочностей при операціях з довірчою власністю; досліджено особливості управління майном згідно чинного законодавства України

Постановка проблеми. На даному етапі спостерігається тенденція відставання теоретичних напрацювань від потреб практики. Це стосується й операцій з управління майном. Залишається невирішеною проблема визначення сутності та узгодження понятійного апарату управління майном, гармонізації та уніфікації основних понять, пов'язаних з довірчою власністю. Уточнення сутності управління майном через призму "пучка" прав власності надасть можливість чітко окреслити об'єкти управління та удосконалити організаційно-методичні положення їх відображення в бухгалтерському обліку.

Метою дослідження є визначення сутності довірчого управління майном через призму прав власності.

Інформаційна база і методика дослідження. Науковий інтерес до питання права власності спостерігається у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Н.В. Безсмертної, В.В. Вітрянського, Р.І. Капелюшнікова, Є.А. Карпова, А.Я. Курбатова, Н.С. Лярської, Л.Ю. Міхеєвої та К.І. Скловського.

Виклад основного матеріалу. У найбільш загальному трактуванні право власності визначають як право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб; врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном (відповідно до Закону України "Про власність" № 697-ХІІ від 07 лютого 1991 р. [3] та Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-ІV [7]). Правом власності закріплюється і охороняється приналежність благ конкретним особам.

Традиційно право власності¹ включає тріаду прав: право володіння, користування та розпорядження власником своїм майном на власний розсуд (п. 1 ст. 116 ЦКУ). Англійський юрист А.М. Оноре [8] запропонував повний набір прав власності, який передбачає наявність одинадцяти елементів: право власності, право використання, право управління, право на дохід, право суверена, право на безпеку, право на передачу і спадок, право на безстроковість володіння благом, заборона на використання способом, який приносить шкоду зовнішньому середовищу, право на відповідальність у вигляді стягнення, право на залишковий характер². Відповідно, чим більше прав із вказаних, закріплені за певним ресурсом, тим більшою буде його цінність.

Таким чином, визначення правомочностей, які характеризують сутність права власності, залежить від системи права (правових традицій), яка історично склалася в країні: континентальна або англо-американська (рис. 1).

¹ Правом власності відповідно до чинного законодавства України є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (п. 1 ст. 116 ЦКУ).

² Принциповий тезис інституціоналістів полягає в тому, що специфіка прав власності не безкоштовна. Більш того, вона вимагає нерідко значних витрат.

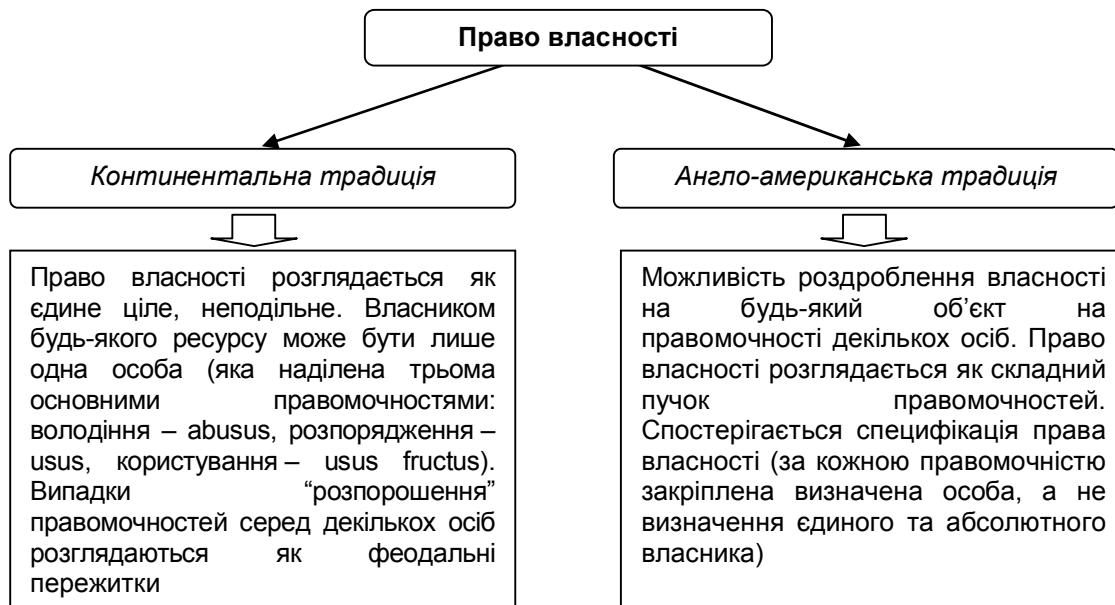

Рис. 1. Традиції розуміння права власності згідно з континентальною та англо-американською системою права

Залежно від прав власності, які існують у суб'єкта господарювання на певний вид благ, зокрема, на майно передане у довірче управління, виникають особливості облікового відображення даного об'єкта в бухгалтерському обліку.

Як влучно зазначає Н.В. Безсмертна, право власності являє собою фундамент, на якому будується правова система будь-якої країни [1]. Розгляд права власності здійснюється з точок зору суб'єктивності та об'єктивності, тобто можливості реалізовувати права володіння, розпорядження, користування або ж сукупності певних норм (юридичних/правових) які встановлюють і охороняють приналежність матеріальних благ конкретним суб'єктам, в тому числі визначають підстави та умови виникнення і припинення у них такого права щодо цих благ.

Існує позиція, що сама по собі "тріада" правомочностей недостатня для характеристики змісту права власності. На сучасному етапі розвитку права власності пропонується його зміст оновити таким чином, щоб він містив елемент "управління майном", а також елемент соціально-функціонального призначення власності, тобто обмеження повноважень власника відповідно до суспільних інтересів.

Досить цікавою є пропозиція доповнити право власності четвертою правомочністю: управління майном. Проте, такі спроби є невдалими, оскільки дана категорія, як зазначали Є. Суханов, В. Бібіков, С. Хохлова, В. Безбах та В. Пучинський, нічого нового не вносить у зміст права власності, вона лише є формою реалізації існуючих правомочностей, їх повторює або є частиною однієї з них. "Тріада" правомочностей є універсальною і цілком охоплює всі дії, які власник може вчинити стосовно свого майна.

На думку К.І. Скловського, в дійсності, скільки б не було дано правомочностей власнику, його право не буде повним, оскільки завжди можуть бути обґрунтовані права і можливості, які не охоплюються "тріадою", а реалізація власником своєї влади над річчю з цих позицій завжди може бути як така, що виходить за межі тріади, а тому неправомірною.

При реалізації відносин довірчого управління майном, власник – установник управління, передає своє майно управителю, наділяючи останнього відповідними правами на володіння, користування і розпорядження вказаним майном (рис. 2), в рамках яких він має право здійснювати будь-які фактичні і юридичні дії для забезпечення ефективного управління довіреним йому майном.

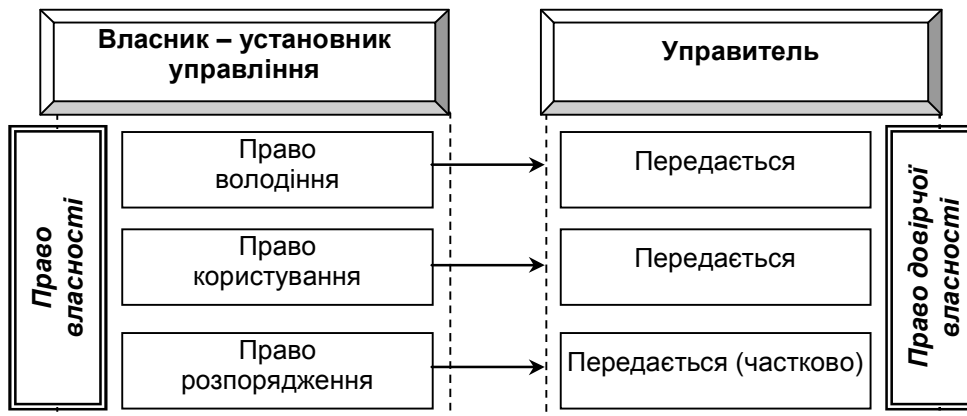

Рис. 2. Розподіл прав власності між установником управління та управителем при передачі майна в довірче управління

Для забезпечення додаткових гарантій захисту інтересів установника управління або іншого вигодонабувача згідно умов договору можливим є передача майна у власність управителю на умовах встановлених установником управління обмежень щодо володіння, користування чи розпорядження майном.

Міхеєва Л.Ю., розглядаючи питання про правову природу відносин, пов'язаних з довірчим управлінням майном, приходять до висновку, що установник управління, хоча і залишається власником, проте “усувається” на якийсь час від впливу на майно, що знаходиться у володінні довірчого управителя”. Проте, в подальших своїх міркуваннях Л.Ю. Міхеєва звертає увагу на те, що “усунення” власника “не гарантовано у всіх випадках довірчого управління. Не виключені й інші варіанти (наприклад, власник продовжує користуватися частиною будинку, переданого в управління)” [6, с. 58].

На основі проведеного аналізу положень Цивільного кодексу України [7], які регламентують операції з управління майном (Глава 70, ст. 1029-1045) можна відмітити особливості управління майном:

- правовідносини, пов'язані з управлінням майном, складаються між рівними, самостійними та незалежними один від одного суб'єктами цивільного права: установником управління та управителем;
- безпосередньою підставою виникнення управління майном у всіх випадках є договір, що укладається між власником майна та управителем;
- правовідносини, пов'язані з управлінням майном, є зобов'язальними, тобто в їх основу покладено зобов'язання довірчого управителя перед власником майна щодо довірчого управління майном, що виникає з договору;
- зобов'язання з управління майном має складний предмет, що включає два види об'єктів: фактичні – майно, передане в управління, та юридичні дії управителя з управління майном;

– зобов'язання з управління майном має двосторонній та, як правило, оплатний характер;

– висока ризиковість операцій довірчого управління майном, пов'язана з ризиком його втрати та вимагає певного ступеня довіри у відносинах між установником управління та управителем.

Таким чином, зобов'язання з управління майном за цільовою приналежністю можна віднести до зобов'язань з надання послуг на платній основі, оскільки управитель не набуває права власності на майно, а надає послуги щодо реалізації прав власника та його інтересів при управлінні майном за винагороду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Згідно з континентальною системою права, яка є характерною для України, право власності неможливо та недоцільно розділяти між декількома особами, воно або зберігається у власника майна, або ним втрачається. При операціях з довірчого управління майном право власності на майно залишається в установника управління. Установник управління передає майно та майнові права, які належать йому на праві власності, на певний термін управителю, а управитель зобов'язується здійснювати право власності на довірене йому майно виключно в інтересах вигодонабувача у відповідності з договором про управління майном, а також законодавством України.

В бухгалтерському обліку майно, передане в управління, повинно бути відокремлене від іншого майна установника управління та від майна управителя. Управитель має обліковувати майно, отримане в управління, на окремому балансі, і вести щодо нього окремий облік, що й обумовлює організаційно-методичні особливості відображення довірчої власності в системі бухгалтерського обліку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Безсмертна Н.* Співвідношення понять “право власності” та “здійснення права власності” / Н. Безсмертна // *Право України*. – 2003. – № 11. – с. 133-137 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/32/1230>.

2. *Витрянский В.В.* Обязательства по доверительному управлению имуществом: существо и характерные признаки / В.В. Витрянский // *Хозяйство и право*. – 2001. – № 10. – С. 25-35 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hozpravo.ru/archive/2001/2001_10.pdf.

3. Закон України “Про власність” від 07 лютого 1991 р. № 697-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=697-12&p=1293799076223887>.

4. *Капелюшников Р.И.* Право собственности (очерк современной теории) / Р.И. Капелюшников // *Отечественные записки*. – 2004. – № 6. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://magazines.russ.ru/oz/2004/6/2004_6_10-pr.html.

5. *Лярская Н.С.* Правовые системы и экономика: сравнение англосаксонского и романо-германского права / Н.С. Лярская // *Экономическая теория преступлений и наказаний*. – 2002. – № 6. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corruption.rsu.ru/magazine/6/n6-13.html>.

6. *Михеева Л.Ю.* Доверительное управление имуществом / Под ред. В.М. Чернова. – М., 1999.

7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15&p=1269728487915312>.

8. *Honore A.M.* Ownership // *Oxford essay in jurisprudence* / Ed. by A.M. Guest. – Oxford, 1961. – P. 112-1128.